

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ

Центр досліджень з історії науки і техніки

ім. О.П. Бородіна

20 Київська конференція з історії науки і техніки

**(наукові читання присвячені діяльності Олександра Парфенійовича
Бородіна (1848-1898))**

07 листопада 2024 р.

Тези доповідей

Київ – 2024

Редколегія: Пилипчук О.Я. док. біол. наук, професор (відповідальний редактор),

Бердниченко Ю.А., канд. іст. наук, доцент

Гамалія В.М., докт. іст. наук, професор

Дефорж Г.В., докт. іст. наук, професор

Пічкур Т.В., канд. іст. наук, доцент (

Рогожа М.М., докт. іст. наук, професор

Скляр В.М., док. іст. наук, професор

Стрелко О.Г., док. іст. наук, професор

20 Київська конференція з історії науки і техніки: Тези доповідей, Київ: 2024. 92 с.

У збірнику публікуються матеріали, підготовлені професійними істориками науки, аспірантами, докторантами та окремими спеціалістами, в яких висвітлюються найбільш актуальні проблеми історії та методології освіти, науки і техніки.

виграють поезії Тернопілля; Завдяки образному багатству народна пісня, танець, вражає своєю простотою, неповторністю, майстерністю передачі найпотаємніших відтінків людських почуттів і настроїв. Саме тому українські народні пісні користуються великою популярністю й високим художнім авторитетом серед пісенного фольклору народів світу. Саме тому протягом віків вони збереглися в людській пам'яті і служать своєрідним засобом спілкування поколінь, передачі прийдешнім поколінням образного бачення навколишнього світу на віковічних засадах християнської моралі. Чудодійність і образність народних пісень, музики є прекрасним і переконливим виховним матеріалом для нащадків, формування і розвитку в них художньої уяви і фантазії, буде служити розширенню асоціативних меж людської свідомості, а також впливати на емоційну рухливість людини. То ж, залучаємо до збирання перлин автентичного фольклору студентів, особливо в зимовий період.

Усім нам треба якнайшвидше і повсюдно повертатися до виховного досвіду етнопедагогіки народу, до тих духовних коренів, з яких ростемо. Ми уважно аналізуємо можливості різних виховних засобів, звільнитися від нагромаджених ілюзій і стереотипів, дати простір творчому пошукові найкращих і найдоцільніших шляхів формування особистості, адже в дитячому та юнацькому віці закладаються основи особистості й творчої неповторності а прогаяне в цей час надолужити, відтворити важко, а переважно – неможливо.

Такі аспекти досліджуються педагогами і студентами-дослідниками лабораторії «Мелос» Тербовлянського фахового коледжу культури і мистецтв. Авторський Проєкт Губ'яка В.Д. під егідою АНВО України.

Ірина ГУМЕННА (м.Київ)

УКРАЇНСЬКЕ СТУДЕНТСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПОЛІТЕХНІКІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ «ОСНОВА»: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Українські студентські товариства Східної Галичини кінця XIX – 30-х рр. XX ст. проводили активну політичну, економічну, суспільну та освітньо-наукову діяльність. Через відсутність можливості здобувати фах у власних навчальних закладах рідною мовою, події часів Першої світової війни та, згодом, національно-визвольної боротьби, українське студентство часто також потребувало підтримки та матеріальної допомоги. Проте, навіть такі негаразди не зупиняли українську молодь у боротьбі за створення власного Українського університету, долученні до політичних акцій, участі у протестах, об'єднанні у товариства, випуску друкованих органів, підтримці освітнього та науково життя на окреслених територіях. Дослідження діяльності студентських осередків, а, зокрема, технічного спрямування, зберігає свою актуальність і в умовах сьогодення, оскільки, окрім підтвердження національно орієнтованих поглядів та активної політичної залученості посвідчує внесок студентів у розвиток технічних знань та української науки зокрема.

Власне, метою дослідницької розвідки постає аналіз діяльності учасників українського студентського товариства студентів-політехників Східної Галичини «Основа» кінця XIX ст. – 30-х рр. XX ст., виокремлення його місця у суспільно-політичних, освітньо-культурницьких процесах українських земель та відзначення внеску у становлення науки та техніки окресленого періоду.

Товариство «Основа» було засноване ще у 1897 р. при Вищій Політехнічній школі у Львові та ставило перед собою, як одне із завдань, сприяти об'єднанню українського студентства для взаємопідтримки, взаємодопомоги та протидії колонізаційним процесам в освіті та науці. Студентське товариство символічно носило назву друкованого органу 1861-1862 рр. – науково-літературного журналу «Основа». Його першим головою було обрано В. Дидинського [9, с. 60-61].

Чисельність українських студентів-політехників товариства «Основа» була завжди різною, що було, очевидно, певним наслідком внутрішньополітичних процесів, матеріального становища студентства, настроїв серед тогочасного місцевого населення та рівня залученості до студентського руху. Зокрема, у перші роки існування студентського товариства кількість учасників становила 50 українських студентів, а вже у 1930 р. до товариства «Основа» входило 222 учасники із 260 українських студентів, які здобували технічну освіту [5, с. 192].

Товариство мало достатньо розгалужену структуру, яку було зазначено у статуті об'єднання студентів-політехників «Основа». За матеріалами справ фонду «Товариства українських студентів Політехніки «Основа» у Львові» можемо узагальнити, що студентське товариство об'єднувало шість відділів, зокрема: мистецьку секцію студентів архітекторів та рисувальної групи, а також 5 гуртків – механіків, хіміків, рільників, лісників, інженерів. Також варто зазначити, що товариство користувалось власною бібліотекою та читальнею [2, арк. 23]. Студенти-учасники «Основи» загалом вели активну редакційну та видавничу діяльність, зокрема, тиражували часопис «Студентський вісник», а згодом, у 1925 р. видання «Технічні вісті», а в середині 30-х рр. XX ст. – «Стінний часопис» [9, с. 62-66], що свідчило про бажання не просто ознайомлювати читачів із результатами своєї діяльності, а і поширювати ідеї, які поділяли члени товариства.

Товариство студентів-політехників «Основа» об'єднувало ще три секції, зокрема: видавничу, економічну та викладацьку. Також при студентському осередку діяв «Науковий кружок», учасники якого неодноразово проводили конференції, лекторії та інші наукові зібрання для львів'ян чи жителів навколишніх територій [1, с. 46-47]. А після проведення загальних зборів «Основи» у 1922 р. було прийнято рішення додати у склад товариства допоміжні комісії – регулюючу та «термінологічну». Також було окреслено шлях діяльності новоствореного комітету «будови Українського технічного дому» та розглянуто питання підтримки бібліотеки товариства [6, с. 113].

Окрім випуску друкованих органів, студентство «Основи», зокрема, тиражувало поштові листівки, наприклад, до Великодня чи Різдва, та співпрацювало із художницею О. Кульчицькою, видавало різного роду відозви із закликами доєднатися до студентства Політехніки. А для комфортного навчання

у власній майбутній Українській Політехніці члени товариства «Основа» заздалегідь почали підготовку започаткувавши випуск конспектів лекцій, зокрема, з математики, фізики, а також «видавництво підручників, наукової літератури, аполітичних часописів і мистецьких репродукцій» [9, с. 62-66].

Активно здійснювали учасники товариства «Основа» свою діяльність і в часи бойових дій Першої світової війни. Власне, після створення низки стрілецьких секцій при спортивно-руханкових товариствах чи як самоорганізованих одиниць, студенти-політехніки «...надавали практичну допомогу у навчанні з теорії белетристики, будови різних видів зброї. З цією метою членами товариства видано два номери журналу «Відгуки», підручники «Теренознавство» та «Склад кріса «Манліхер-90 і 91» [1, с. 47].

Долучались учасники українського студентського товариства «Основа» і до руху самоорганізованого студентства, зокрема, спрямували свою діяльність, разом з іншими українськими студентськими товариствами Східної Галичини, на наближення створення таємного Українського університету. Наприклад, після рішення загальних зборів «Академічної громади» 1920 р. студенти Політехніки, а також слухачі філософських та медичних курсів створили «...гурток математиків-природничників. 15 квітня 1920 р. розпочали роботу вищі технічні курси...» [3, с. 50]. Впродовж 1921-1922 академічного року при Українському університеті навіть сформувався і діяв окремий четвертий технічний відділ, який згодом став відомий як нелегальна Українська політехнічна школа (Українська висока технічна школа), де навчалося 64 студенти [3, с. 52-54].

Учасники товариства «Основа» неодноразово проводили акції під час яких закликали вступати до технічної школи, щоб після її завершення поповнити ряди тих, хто буде долучатись до процесів державотворення на українських землях та сприяти побудові української промисловості.

Варто звернути увагу на співпрацю українського студентського товариства «Основа» із «Профорусом», зокрема, студенти-політехніки висловлювали підтримку професійній організації українського студентства щодо бойкоту студентів, які вступали до польських вищих шкіл, а також виступали проти закриття українських студентських секцій, матеріально підтримували «Профорус» через проведення вечорів, вистав, концертів, колядувань та інших заходів благодійного збору коштів. Водночас, «Профорус» теж перераховував кошти товариству «Основа» для підтримки діяльності бібліотеки [7, с. 72].

Також українське студентське товариство «Основа» неодноразово зверталось до Наукового товариства імені Тараса Шевченка за допомогою щодо підтримки та поповнення бібліотеки для студентів-політехніків. Звичайно, що певну частку витрат товариство отримувало від сплати членських внесків, від продажу власного краму, від видачі книг з власної бібліотеки читачам, які не були членами товариства «Основа», зборів на різноманітних заходах, а також поповнювали книгосховища бібліотеки подарунковою літературою, часто за підтримки «Академічної громади». Остання надавала позики на проживання студентам, допомагала у проведенні зборів та зібрань, могла надати стипендії за досягнення у навчанні та науці молоді [4, с. 139].

Учасники українського студентського товариства «Основа» намагались не просто бути в курсі нових віянь науки та техніки, а і ділитися надбаннями бібліотеки із тими, кому це було необхідно. У фондах бібліотеки товариства можна було почитати літературу з питань механіки та теорії електричних машин, агрономії, лісництва, лісогосподарства, архітектури, мистецтвознавства. У бібліотеці нараховувалось більше тисячі томів унікальних у своєму роді технічних видань [5, с. 191].

Активна залученість учасників товариства до всіх сфер життя Східної Галичини продовжилася до кінця 30-х років XX ст., однак, часто діяльність «Основи» зазнавала переслідування із боку влади, а із подіями вересня 1939 р. її діяльність пішла на спад, а, водночас, більшість інших українських студентських товариств Східної Галичини у цей час припинили своє існування тимчасово або остаточно.

Однак, в час Другої світової війни, а, зокрема, у 1942 р. близько 30 студентів із тих, хто навчався на Фахових технічних курсах, а у передвоєнних роках входили до студентського товариства «Основа» вирішили продовжити довоєнні традиції, згуртувати українське політехнічне студентство, сприяти майбутнім технарям та підтримувати їх погляди, становище і бажання розвивати українську науку. Власне, ці студенти згуртовані у секцію технарів «Основа» стали активними учасниками тепер ще товариства «Громада студентів політехніки». Товариство «Основа» продовжувало, навіть у складні часи окупації здійснювати видавничу діяльність, зокрема, Пресове бюро видавало орган «Бюлетень», де висвітлювало особливості тогочасних процесів на українських землях та життя українського студентства [8, с. 328].

Отже, узагальнений аналіз діяльності учасників українського студентського товариства студентів-політехніків Східної Галичини «Основа» кінця XIX ст. – 30-х рр. XX ст., дав можливість окреслити внесок студентського руху політехніків у суспільно-політичне, освітньо-культурницьке життя українських земель, а також показати внесок тогочасної студентської молоді у розвиток науки та техніки окресленого періоду.

Література

1. Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини 1861–1939 рр. Івано-Франківськ, 1995. 72 с.
2. Державний архів Львівської області. Ф. 293. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 23
3. Дудка М., Головач Ю. Vivat Academia! Vivant Professores! (До сторіччя таємного Українського університету у Львові). *Вісник НТШ*. 2021. Число 65. С. 49-59.
4. Ковалишин О. Організаційно-педагогічні аспекти співпраці Наукового товариства імені Тараса Шевченка й українських студентських організацій в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.). *Молодь і ринок*. 2018. № 12 (167). С. 137-142.

5. Кунанець Н. Бібліотека студентського товариства «Основа» : становлення та основні етапи діяльності. *Вісник Львівського університету*. Серія : Книгознавство. 2006. Вип. 1. С. 181-195.
6. Мазурок О. Роль товариств «Медична громада», «Основа» та «Кружок правників» у діяльності професійної організації українського студентства «Профорус» упродовж 1921-1926 рр. *Інтелігенція і влада*. Серія : Історія. 2014. Вип. 31. С. 105-117.
7. Нагірняк А. Діяльність товариства студентів Львівської політехніки «Основа» (кінець XIX – початок XX ст.). *Емінак*. 2017. № 1(1). С. 71-73.
8. Самотий Р. «Бюлетень» – орган товариства українських студентів «Основа» у Львові в 1943–1944 рр. : історико-джерелознавче дослідження. *Вісник Львівського університету*. Сер. : Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2010. Вип. 5. С. 327-332.
9. Самотий Р. Українське студентське товариство «Основа» і його роль у видавничій справі України першої третини XX ст. *Збірник праць Науково-дослідного центру періодики ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України*. Львів, 2006. Вип. 14. С. 60–68.

Ганна ДЕФОРЖ (м. Кропивницький)

ВАЦЛАВ МАЙЗЕЛЬ (1847-1916) ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК БІОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ

Вацлав Майзель – польський лікар та гістолог, якому приписують перше відкриття мітозу клітин тварин у 1873 році. Народився Вацлав Йосипович Майзель 12 вересня 1847 року в родині Юзефа та Розалії (Мінгеймер) Майзель у місті Кунув, Польща. Середню школу Св. Анни у Кракові закінчив у 1865 році. Після закінчення університету у Варшаві у 1870 році залишився асистентом на кафедрі гістології під керівництвом Генріка Фредерика Хойєра (Гойєра) (старшого), одного з провідних гістологів.

Під час навчання та роботи в Інституті гістології та фізіології Генріка Фредерика Хойєра він написав статтю під назвою «Пошуки щодо утворення гною», яка отримала визнання критиків факультету. Після отримання диплома з відзнакою, Майзель став лаборантом на факультеті гістології та ембріології Хойєра, навчаючи студентів користуватися мікроскопом та проводячи власні дослідження. Спостерігаючи за регенерацією епітелію, він помітив, що ядра деяких новоутворених клітин містять невідомі йому зерна та волокна. Потім, у 1874 р., він повідомив Варшавське медичне товариство про свої дослідження з метою отримати визнання у разі здійснення важливого відкриття.

У наступні роки Майзель продовжував свої дослідження та опублікував понад 100 статей, іноді ілюструючи їх самостійно. Він спостерігав за мітозом у живих клітинах, зокрема за порядком змін, які відбуваються під час поділу,

ЗМІСТ

Євген БЕРДНИЧЕНКО	3
ГАЛИЦЬКЕ ЗАЛІЗНИЧНЕ ТОВАРИСТВО: ІСТОРІЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГАЛИЧИНИ	
Юлія БЕРДНИЧЕНКО	5
ЛЬВІВСЬКИЙ АВТОНАВАНТАЖУВАЧ: ІСТОРІЯ, МОДЕРНІЗАЦІЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ	
Олександр БУЛАХ	6
СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ НА СЛОБОЖАНЩИНІ В II ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.	
Тетяна ВИСОЦЬКА	9
ХІМІЧНА СКЛАДОВА ВІЙНИ РОСІЇ В УКРАЇНІ	
Микита ВОРОШИЛІН	16
ІСТОРИЧНО-НАУКОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДЕСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТЬ)	
Микола ВОРОШИЛІН	18
ІСТОРИЧНО-НАУКОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БОРЖАВСЬКОЇ ВУЗЬКОКОЛІЙНОЇ ЗАЛІЗНИЦІ (ХІХ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)	
Сергій ГОРОДИНЕЦЬ	19
ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАЛІЗНИЧНИХ ТУНЕЛІВ В УКРАЇНІ	
Василь ГУБ'ЯК, Марія ГУБ'ЯК, Наталія ЛІСОВА, Олександр П'ЄНТИЙ	21
ВИХОВНІ АСПЕКТИ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НАУКОВІЙ ОСВІТНЬО-МИСТЕЦЬКІЙ ЛАБОРАТОРІЇ «МЕЛОС»	
Ірина ГУМЕННА	27
УКРАЇНСЬКЕ СТУДЕНТСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПОЛІТЕХНІКІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ «ОСНОВА»: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА	
Ганна ДЕФОРЖ	31
ВАЦЛАВ МАЙЗЕЛЬ (1847-1916) ТА ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК БІОЛОГІЇ ТА МЕДИЦИНИ	
Дмитро ІВАНЕНКО	33
ІСТОРІЯ БУДІВНИЦТВА СТАНЦІЙ КЛАВДІЄВО І НЕМІШАЄВО ПІВДЕННО-ЗАХІДНОЇ ЗАЛІЗНИЦІ	
Руслан ІСАЄНКО	34
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЗАЛІЗНИЧНОЇ НАУКИ ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (1917-1967 РР.)	

Олександр МАКСИМЧУК	36
АКУСТИЧНА СКУЛЬПТУРА. ДОСЛІДЖЕННЯ СКУЛЬПТУРНИХ ФОРМ З ВІБРАЦІЙНИХ ПАТЕРНІВ	
Олег МИХАЙЛОВ	40
ПЕРШІ ТРАМВАЇ В КИЄВІ: ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК	
Артем ОЛЕШКО	41
БУДІВНИЦТВО ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІНІЙ ЛЬВІВСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ АВСТРО-УГОРОВСЬКОГО ПЕРІОДУ (1861–1918 РР.)	
Ігор ПАЛАМАРЧУК	43
ВНЕСОК Д. К. ЗАБОЛОТНОГО (1866-1929) В ГАЛУЗІ МІКРОБІОЛОГІЇ ТА ЕПІДЕМІОЛОГІЇ	
Олексій ПЕТРУЧЕНКО	45
РОЛЬ ТЕХНІЧНИХ З'ЇЗДІВ У РОЗГОРТАННІ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ КОЛІЙНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА РУХОМОГО СКЛАДУ ЗАЛІЗНИЦЬ	
Олег ПИЛИПЧУК	47
ЕВОЛЮЦІЙНА ІДЕЯ ДО ДАРВІНА: Ж. БЮФФОН І Ж. КЮВ'Є	
Сергій ПІДЬКО	51
ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ НАУКИ ПРО ЕЛЕКТРИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК НА ТРАНСПОРТІ	
Костянтин ПІЧКУР	53
СУПРУНЕНКО ПЕТРО МИХАЙЛОВИЧ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ЗАЛІЗНИЧНИК	
Тетяна ПІЧКУР	55
ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛADOVA ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАХІВЦІВ	
Михайло РОГОЖА	57
ПРОСТІР І ЧАС ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА	
Варфоломій САВЧУК	61
КРИМСЬКИЙ (КРИМСЬКО–КАВКАЗЬКИЙ) ГІРСЬКИЙ КЛУБ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
Олександр САВЧУК	66
ЯН ЗЕГ – ПІОНЕР ТА ВІЗІОНЕР НАФТОВИДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ГАЛИЧИНІ	
Сергій СІЧЕВСЬКИЙ	67
ВНЕСОК М.І. ПИРОГОВА (1810-1881) У ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ХІРУРГІЧНОЇ НАУКИ	
Володимир СКЛЯР	70
ЧИСЕЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ТА ПОСЕЛЕНСЬКА МЕРЕЖА БИШІВСЬКОГО РАЙОНУ КИЇВСЬКОЇ ОКРУГИ У 1926 році	
Олег СТРЕЛКО	73
СТАНЦІЯ КИЇВ-ПАСАЖИРСЬКИЙ: ІСТОРІЯ, РОЗВИТОК ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ	
Олександр ТКАЧЕНКО	75

ДІЯЛЬНІСТЬ Ф.А. ПРОЦЬКОГО (1845-1898) В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ	
Ольга ХРОМОВА	77
ІВАН ЛИСЯК-РУДНИЦЬКИЙ ЯК ФУНДАТОР СУЧАСНОГО НАРАТИВУ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ	
Василь ЧАПЛИГІН	80
ІСТОРІЯ ЗАЛІЗНИЦЬ У МУЗЕЯХ УКРАЇНИ	
Віктор ЧЕПІГА	83
РОЛЬ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ТОВАРИСТВ ХІХ ст. У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЗНАНЬ	
Степан ШЕПТАК	84
РОЗРОБКИ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ В РОКИ ВІЙНИ (1941–1945 рр.)	
Володимир ЯНІН	87
ОСОБЛИВОСТІ ПОКРАЩЕННЯ УМОВ ВЗАЄМОДІЇ КОЛЕСА З РЕЙКОЮ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ	